International journal of
Central Eurasia Studies
Scopus
Homepage: jcep.ut.ac.ir
Online ISSN: 2345-3117

The Shanghai Cooperation Organization and the Twelve-Day War: Limitations of Security Alignment from the Perspective of Defensive Realism

Amir Mohammad Haji Yousefi*[1] and Shamimeh Shirkhani[2]

1. Professor of Political Science and International Relations, Department of Regional and Global Politics, Faculty of Economics and Political Science, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. Email: am-yousefi@sbu.ac.ir (Corresponding Author)
2. Ph. D .Candidate in International Relations, Faculty of Economics and Political Science, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

Article Info.

Article Type:
Research Paper

Article History:
Received:
3 February 2026
Revised:
30 May 2026
Approved:
3 October 2026
Published Online:

Keywords:
Shanghai Cooperation Organization, Defensive Realism, War, Middle East, Iran.

ABSTRACT

Iran's full membership in the Shanghai Cooperation Organization (SCO) has raised expectations regarding the organization's capacity to support Iran's security interests and needs in the Middle East. However, the organization's non-alliance nature and the divergent interests of its key members raise questions regarding the characteristics of the Shanghai Cooperation Organization's approach to Iran's Middle East policies—particularly during the "12-Day War"—as well as the extent of the organization's capacity for security and defense alignment with Iran. Drawing on Defensive Realism theory and employing a deductive, hypothesis-testing approach, this study analyzes the Shanghai Cooperation Organization's official documents, institutional statements and behavioral patterns regarding Iran's policies in the Middle East. The hypothesis is that, despite Iran's full membership, the organization's conduct toward the country is primarily shaped by institutional neutrality, the avoidance of costly security commitments, and a prioritization of Eurasian stability—factors that create a significant gap between Iran's strategic expectations and the organization's actual capabilities and performance. Findings indicate that the Shanghai Cooperation Organization lacks institutionalized mechanisms to establish defense-security alignment among its members, instead, it relies on institutional neutrality, avoids costly security commitments and emphasizes maintaining Eurasian stability in response to Iran's security needs. Consequently, Iran's full membership has not, in itself, resulted in effective security alignment between the organization and Iran's policies in the Middle East, a situation rooted in the organization's non-alliance nature and the divergent interests of its key members.

Cite this article: Haji Yousefi, A. M. and Sh. Shirkhani (2026), "The Shanghai Cooperation Organization and the Twelve-Day War: Limitations of Security Alignment from the Perspective of Defensive Realism", **Central Eurasia Studies**, Vol. 19, No. 2, pp. 1-28.

http//doi.org/10.22059/jcep.2026.409769.450399

© The Author(s).
Publisher: University of Tehran

Introduction: Since the inception of the Islamic Revolution, the Islamic Republic of Iran's Middle East policy has been one of the most significant arenas of action and contention in the country's foreign policy. This policy has taken shape against the backdrop of geopolitical rivalries, confrontation with the United States and Israel and complex interactions with regional actors; it carries implications extending beyond the region and has influenced the broad orientation of Iran's foreign policy. Against this backdrop, Iran's inclination to cooperate with non-western powers and institutions—particularly following the intensification of sanctions—has been shaped by a strategy known as "Look to the East." Iran's full membership in the Shanghai Cooperation Organization reflects this developement. In recent years, Iran's official foreign-policy discourse has portrayed this membership as a symbol of emerging from isolation and strengthening the country's security and political standing. However, this perspective raises important questions regarding the nature, function and actual capacity of this organization in relation to Iran's policies in the Middle East. This study analyzes the Shanghai Cooperation Organization's response to the Islamic Republic of Iran's policies in the Middle East and assesses the organization's capacity to provide security support and align its defense posture with Iran. This research seeks to identify the gap between Iran's strategic expectations and the actual performance of the Shanghai Cooperation Organization and to examine the institutional and structural factors contributing to this disparity. This was particularly evident during the 12-day war, as policymakers and even Iranian public opinion apparently expected China and Russia to support Iran in this conflict, yet such support did not materialize.

Research question: This study seeks to answer the question of What the Shanghai Cooperation Organization's approach is towards Iran's policies in the Middle East, with an emphasis on the 12-day war and to what extent this approach facilitates security and defense alignment with Iran.

Research hypothesis: This hypothesis argues that, despite Iran's full membership in the Shanghai Cooperation Organization, the organization's stance on Iran's Middle East policies is driven primarily by institutional neutrality, the avoidance of costly security commitments and a prioritization of Eurasian stability.

Methodology and theoretical framework: Drawing on defensive realism theory, this article analyzes the behavior of Shanghai Cooperation Organization's - as a Eurasian regional institution- regarding Iran's policies in the Middle East. Drawing on defensive realism, this study examines the behavior of the Shanghai Cooperation Organization and assesses the extent to which the organization's institutional processes and security responses foster defensive security alignment with Iran. This study employs the hypothetico-deductive method to analyze the official documents, organizational statements and the behavioral patterns of the Shanghai Cooperation Organization. Data have been gathered from official documents, organizational reports, statements and other relevant documentary sources.

Results and discussion: The aim of this research was to analyze the Shanghai Cooperation Organization's approach to Iran's policies in the Middle East and to assess the gap between Iran's strategic expectations and the organization's actual capacity. Findings indicate that despite Iran's full membership in the Shanghai Cooperation Organization and its enhanced role within the organization's institutional framework, the multilateral body's operational and security capacities to address threats facing Iran are limited and there is a significant gap between Iran's

strategic expectations and the organization’s actual performance. An analysis of the Shanghai Cooperation Organization's institutional structure reveals that its consensus-based, non-alliance nature inherently imposes serious limitations on its security and deterrence capabilities. The charter and operational procedures emphasize the national sovereignty of members, non-interference in internal affairs, and the avoidance of binding obligations. The present study indicates that members prefer to maintain regional security and stability with minimal military and political costs, while avoiding costly or extra-regional conflicts.

The operational performance of the Shanghai Cooperation Organization in the face of crises—particularly the 12-day war between Iran and Israel in June 2025—demonstrates that the organization primarily resorts to symbolic gestures and normative statements for crisis management, while avoiding the acceptance of direct security commitments or the undertaking of tangible military actions. Therefore, the organization's operational performance differs significantly from Iran’s expectations of active security support and full defense alignment. Russia, India and Central Asian countries each have distinct objectives in the region and these differences are reflected in their foreign policies and international cooperation. China focuses on sales and energy markets; Russia seeks to maintain its regional and global leadership role and Central Asian countries aim to ensure their survival and economic development. The diversity and heterogeneity of interests lead the organization to adopt security stances and measures, even in the context of regional crises.

Conclusion: The results of this study indicate that Iran’s membership in the Shanghai Cooperation Organization, while enhancing the country’s political and symbolic standing on the international stage, does not eliminate tangible threats nor does it lead to the establishment of security mechanisms. The organization's actual capacity to provide security support is limited to issuing statements, norm-based condemnations and political coordination; it refrains from undertaking military commitments or engaging in direct action. From a theoretical perspective, this study demonstrates that defensive realism - as a limited analytical framework- is a useful tool for explaining the behavior of multilateral organizations such as the Shanghai Cooperation Organization. The organization's conduct regarding Iran-related crises in the Middle East aligns perfectly with these premises, demonstrating that multilateral organizations are not always capable of playing an active role in the realm of security; rather, their performance depends heavily on institutional capacities and the divergent interests of their members. The present study emphasizes that, due to its institutional and structural characteristics, the Shanghai Cooperation Organization possesses limited capacity to address Iran’s security threats and the security alignment it offers is defensive, minimal and non-binding in nature. These findings indicate that any strategic analysis or planning regarding Iran within the framework of this organization must be based on a realistic understanding of institutional constraints, divergent member interests and regional priorities. Therefore, Iran’s membership in the Shanghai Cooperation Organization—rather than guaranteeing robust security support—offers an opportunity to strengthen regional diplomacy, gain symbolic legitimacy, and manage crises at a minimal level; this conclusion carries significant implications for Iran’s strategic policy and the analysis of regional security.

Keywords: Shanghai Cooperation Organization, Defensive Realism, War, Middle East, Iran.

مجله بین‌المللی مطالعات اوراسیای مرکزی
Scopus
Homepage: jcep.ut.ac.ir
شاپا الکترونیکی: ۲۳۴۵-۳۱۱۷

سازمان همکاری شانگهای و جنگ ۱۲ روزه: محدودیت‌های هم‌سویی امنیتی از دیدگاه واقع‌گرایی تدافعی

امیرمحمد حاجی‌یوسفی[۱]* و شمیمه شیرخانی[۲]

۱. استاد علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، گروه سیاست منطقه‌ای و جهانی، دانشکدهٔ اقتصاد و علوم سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. نویسنده مسئول: am-yousefi@sbu.ac.ir

۲. دانشجوی دکترای روابط بین‌الملل، دانشکدهٔ اقتصاد و علوم سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: علمی‌پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۱/۱۴
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۳/۰۹
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۷/۱۱
تاریخ انتشار برخط:

واژگان اصلی:
سازمان همکاری شانگهای،
واقع‌گرایی تدافعی،
جنگ،
خاورمیانه،
ایران.

چکیده

عضویت دائم جمهوری اسلامی ایران در سازمان همکاری شانگهای، انتظارهایی را در مورد افزایش ظرفیت این سازمان برای حمایت از منافع و نیازهای امنیتی ایران در خاورمیانه ایجاد کرده است. بااین‌حال سرشت غیراتحادی سازمان و ناهمگنی منافع اعضای اصلی آن، این پرسش را مطرح می‌کند که رویکرد سازمان همکاری شانگهای نسبت به سیاست‌های خاورمیانه‌ای ایران، به‌ویژه در جریان جنگ ۱۲روزه، چه ویژگی‌هایی دارد و تا چه اندازه ظرفیت هم‌سویی امنیتی تدافعی با ایران را فراهم می‌کند؟ در این نوشتار، با بهره‌گرفتن از نظریهٔ واقع‌گرایی تدافعی و روش قیاسی‌فرضیه‌ای، اسناد رسمی، بیانیه‌های نهادی و الگوهای رفتاری سازمان همکاری شانگهای در برابر سیاست‌های خاورمیانه‌ای ایران را تحلیل می‌کنیم. فرضیه این است که رفتار سازمان در برابر ایران، با وجود عضویت دائم این کشور، بیشتر در تأثیر بی‌طرفی نهادی، اجتناب از تعهدهای امنیتی پرهزینه و اولویت‌بخشی به ثبات اوراسیایی قرار دارد؛ ازاین‌رو، میان انتظارهای راهبردی ایران و ظرفیت‌ها و عملکرد واقعی سازمان، فاصلهٔ معناداری وجود دارد. یافته‌ها نشان می‌دهند که سازمان همکاری شانگهای برای ایجاد هم‌سویی امنیتی تدافعی با اعضای خود سازوکارهای نهادمند ندارد و در رویارویی با نیازهای امنیتی ایران، بیشتر رویکردی مبتنی بر بی‌طرفی نهادی، پرهیز از تعهدهای امنیتی پرهزینه و تأکید بر حفظ ثبات اوراسیایی به کار گرفته است. در نتیجه، عضویت دائم ایران به‌تنهایی به هم‌سویی امنیتی مؤثر سازمان با سیاست‌های خاورمیانه‌ای این کشور منجر نشده است؛ وضعیتی که ریشه در سرشت غیراتحادی سازمان و ناهمگنی منافع اعضای اصلی آن دارد.

استناد: حاجی‌یوسفی، امیرمحمد و شمیمه شیرخانی (۱۴۰۵)، «سازمان همکاری شانگهای و جنگ ۱۲ روزه: محدودیت‌های هم‌سویی امنیتی از دیدگاه واقع‌گرایی تدافعی»، **مطالعات اوراسیای مرکزی**، دوره ۱۹، شماره ۲، صص. ۱- ۲۸.

http//doi.org/10.22059/jcep.2026.409769.450399

© The Author(s).

ناشر: دانشگاه تهران

مقدمه

سیاست خاورمیانه‌ای جمهوری اسلامی ایران از ابتدای انقلاب اسلامی تاکنون یکی از مهم‌ترین عرصه‌های کنش و درگیری در سیاست خارجی این کشور بوده است. این سیاست در بستر رقابت‌های ژئوپلیتیکی، رویارویی با ایالات متحد و اسرائیل و تعامل پیچیده با بازیگران منطقه‌ای شکل گرفته و پیامدهایی فراتر از سطح منطقه‌ای داشته و بر جهت‌گیری‌های کلان سیاست خارجی ایران اثرگذار بوده است. در چنین زمینه‌ای، گرایش ایران به همکاری با قدرت‌ها و نهادهای غیرغربی، به‌ویژه پس از تشدید تحریم‌ها، در قالب راهبرد موسوم به «نگاه به شرق» شکل گرفته است. عضویت دائم ایران در سازمان همکاری شانگهای[1] در سال‌های اخیر، در گفتمان رسمی سیاست خارجی ایران، به‌عنوان نمادی از خروج از انزوا و تقویت جایگاه امنیتی و سیاسی کشور بازنمایی شده است. بااین‌حال این برداشت پرسش‌های مهمی در مورد ماهیت، کارکرد و ظرفیت واقعی این سازمان در برابر سیاست‌های خاورمیانه‌ای ایران مطرح می‌کند.

پرسش اصلی نوشتار این است که رویکرد سازمان همکاری شانگهای به سیاست‌های خاورمیانه‌ای جمهوری اسلامی ایران، با تأکید بر جنگ ۱۲روزه، چه ویژگی‌هایی دارد و تا چه میزان ظرفیت هم‌سویی امنیتی تدافعی با ایران را فراهم می‌کند؟ فرضیهٔ نوشتار این است که با وجود عضویت دائم جمهوری اسلامی ایران در سازمان همکاری شانگهای، رفتار این سازمان در برابر سیاست‌های خاورمیانه‌ای ایران بیشتر زیر تأثیر بی‌طرفی نهادی، اجتناب از تعهدهای امنیتی پرهزینه و اولویت‌بخشی به ثبات اوراسیایی است؛ ازاین‌رو، میان انتظارهای راهبردی ایران و ظرفیت‌ها و عملکرد واقعی سازمان فاصلهٔ معناداری وجود دارد که در سرشت غیراتحادی سازمان و ناهمگنی منافع اعضای اصلی آن ریشه دارد.

در این نوشتار با بهره‌گرفتن از نظریهٔ واقع‌گرایی تدافعی و با استفاده از روش قیاسی‌فرضیه‌ای، رفتار سازمان همکاری شانگهای را براساس تحلیل اسناد رسمی، بیانیه‌های نهادی و الگوهای رفتاری آن بررسی می‌کنیم. هدف نوشتار، تحلیل رفتار سازمان همکاری شانگهای نسبت به سیاست‌های خاورمیانه‌ای ایران و ارزیابی ظرفیت واقعی این سازمان برای حمایت امنیتی و هم‌سویی تدافعی با ایران است. در این زمینه، می‌کوشیم فاصلهٔ میان انتظارهای

1. Shanghai Cooperation Organization (SCO)

راهبردی ایران و عملکرد واقعی سازمان را شناسایی و عوامل نهادی و ساختاری مؤثر بر آن را تبیین کنیم. اهمیت این مسئله به‌ویژه در جریان جنگ ۱۲روزه آشکار شد، زیرا انتظار می‌رفت چین و روسیه، به‌عنوان اعضای اصلی سازمان همکاری شانگهای، از ایران حمایت مؤثرتری کنند، اما رفتار آن‌ها با سطح این انتظارهای راهبردی هم‌خوانی نداشت.

پیشینهٔ پژوهش

پیش از شروع بحث نظری، ضروری است پیشینهٔ نوشتار بررسی شود. با مرور پرسش اصلی مشخص می‌شود که دو متغیر اصلی مورد بحث خواهند بود: متغیر نخست سازمان همکاری شانگهای و متغیر دوم، سیاست خاورمیانه‌ای ایران است. بنابراین شایسته است به‌طور دقیق به پژوهش‌هایی پرداخته شود که بر جایگاه، تأثیر یا هرگونه ارتباط سازمان همکاری شانگهای و سیاست خارجی ایران در خاورمیانه متمرکز شده‌اند و آن‌ها را بررسی کرده‌اند.

دسته نخست آثاری است که به سازمان همکاری شانگهای از زوایای مختلف پرداخته‌اند. نمونه‌هایی که در ادامه می‌آید بدون پرداختن به جایگاه ایران یا دیگر کشورهای عضو در این سازمان فقط به ویژگی‌ها، عملکرد، ظرفیت، ضعف و قوت این سازمان در معادله‌های منطقه‌ای و بین‌المللی پرداخته‌اند. عطایی و زنگنه (۲۰۲۰) در «تحول اولویت‌ها در سازمان همکاری شانگهای از زمان تأسیس تا سال ۲۰۱۹» پس از مرور تحولات گذشتهٔ سازمان شانگهای، قابلیت‌های این سازمان را از جنبه‌های اقتصادی و تأمین امنیت انرژی بررسی می‌کنند. دنگ هائو (۲۰۲۰) در مقالهٔ «سازمان همکاری شانگهای و حکمرانی در عصر جدید» سه علت اصلی تقویت اثرگذاری سازمان در حکمرانی جهانی را نام می‌برد. ماروچکین و بزبورودوف (۲۰۲۲) در کتاب «سازمان همکاری شانگهای کاوش در افق‌های جدید»، پس از اینکه تاریخچهٔ سازمان را از سال ۲۰۰۱ بررسی می‌کند به مطالعهٔ همهٔ زمینه‌های فعالیت سازمان، همگرایی و تعامل‌های میان اعضای و افزایش توان منطقه‌گرایی پرداخته است.

رئیسی‌نژاد و برنجی (۲۰۲۲) در مقالهٔ «مدل منطقه‌گرایی سازمان همکاری شانگهای»، الگوی منطقه‌گرایی سازمان همکاری شانگهای را بررسی کرده‌اند. آن‌ها با بررسی تاریخی و کاوشی نظام‌مند نشان می‌دهند که سازمان پس از عضویت هند و پاکستان در سال ۲۰۱۷، از الگوی منطقه‌گرایی «هدایت‌شده» به الگوی «فراگیر» گذار کرده است. بااین‌حال، به‌دلیل اختلاف‌های

درونی و نبود هویت جمعی، سازمان هنوز به مرحلهٔ هم‌گرایی کامل نرسیده است. همچنین غفاراف (۲۰۲۴) در مقالهٔ «تجسم دوباره سازمان همکاری شانگهای: نگاه انتقادی و افق‌های جدید» تحول سازمان همکاری شانگهای و چالش‌های آن را در راستای گسترش عضویت و تنوع هدف‌هایش بررسی می‌کند. این سازمان که ابتدا بر امنیت متمرکز بود، اکنون به‌سوی موضوع‌های فرهنگی، انسانی و اقتصادی حرکت کرده است. اقبال و همکاران (۲۰۲۴) در مقالهٔ «سازمان همکاری شانگهای، کاتالیزوری برای یکپارچگی و اتصال منطقه‌ای» به تحلیل تأثیرهای سازمان شانگهای بر توسعهٔ کشورهای عضو و ظرفیت آن برای افزایش ارتباطات منطقه‌ای، دستیابی به هدف‌های راهبردی و نقش‌داشتن به‌عنوان ذی‌نفع اصلی در منطقه می‌پردازد.

دستهٔ دوم آثاری است که به‌طور مستقیم به ارتباط میان سازمان همکاری شانگهای و ایران به‌شکل‌های مختلف پرداخته‌اند. سلیمی و همکاران (۲۰۲۰) در مقالهٔ «بررسی سازمان شانگهای و تأثیر عضویت ایران در آن» به این نتایج رسیده‌اند که روابط قدرت در ایجاد رژیم امنیتی و اقتصادی شانگهای متغیر کانونی بوده و دستاوردهای نسبی نقش اصلی در شکل‌دادن به مدل رفتاری اعضای سازمان داشته است. شریعتی‌نیا (۲۰۲۲) در مقالهٔ »عضویت دائم ایران در سازمان همکاری شانگهای: پیامدهای امنیتی و اقتصادی»، نشان می‌دهد که روابط قدرت در ایجاد رژیم امنیتی و اقتصادی سازمان همکاری شانگهای متغیری محوری بوده و دستاوردهای نسبی در شکل‌گیری الگوی رفتاری اعضای سازمان نقش اصلی داشته است. شیخ محمدی و هاشمی (۲۰۲۲) در مقالهٔ «ایران و نظم نوین جهانی درحال ظهور» به رابطهٔ راهبردی ایران با سازمان همکاری شانگهای و بریکس پرداخته‌اند. نویسندگان مدعی‌اند مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی، دیپلماتیک و راهبردی هدایت‌کنندهٔ سیاست خارجی ایران در پیوستن به سازمان همکاری شانگهای و بریکس هستند. هرچند آن‌ها بر سیاست خارجی ایران تمرکز دارند، اما به ارزیابی انتظارهای ایران از عضویت در این دو مجموعه، به‌ویژه در ارتباط با خاورمیانه نپرداخته‌اند. مشایخ (۲۰۲۴) در مقالهٔ «ایران و سازمان همکاری شانگهای: همکاری‌های علم و فناوری در دوران پساجهانی‌گرایی فناوری»، فرصت‌ها و چالش‌های عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای را در حوزهٔ علم و فناوری بررسی می‌کند.

بررسی آثار موجود نشان می‌دهد که با وجود پیشینهٔ مطالعاتی گسترده در مورد سازمان همکاری شانگهای و جایگاه ایران در آن، بیشتر پژوهش‌ها به موضوع‌هایی مانند آسیای مرکزی،

افغانستان و روابط چین و روسیه با ایران پرداخته‌اند. در برابر، به تأثیر این سازمان بر سیاست خارجی ایران در خاورمیانه و نقش آن در تحقق انتظارهای امنیتی تهران پس از عضویت دائم، کمتر توجه شده است. این کمبود پژوهشی اهمیت موضوع را دوچندان می‌کند، زیرا از ابتدای انقلاب اسلامی، محور اصلی سیاست خارجی ایران، مسائل خاورمیانه بوده و شرق آسیا و آسیای مرکزی نقش ثانوی در جهت‌گیری‌های امنیتی و راهبردی کشور داشته‌اند. با توجه به عضویت دائم ایران در سازمان همکاری شانگهای و تأکید گفتمان رسمی بر تقویت جایگاه امنیتی و سیاسی کشور، تحلیل رفتار این سازمان در برابر سیاست‌های ایران در خاورمیانه و ظرفیت آن برای هم‌سویی امنیتی تدافعی اهمیت قابل توجهی می‌یابد. ازاین‌رو در این نوشتار تلاش می‌کنیم فاصلهٔ میان انتظارهای راهبردی ایران از سازمان همکاری شانگهای و ظرفیت‌ها و عملکرد واقعی آن را مشخص و عوامل نهادی و ساختاری مؤثر بر این فاصله را تحلیل کنیم. این رویکرد، این نوشتار را در موقعیتی متمایز قرار می‌دهد تا به شکاف موجود در ادبیات علمی در مورد نقش واقعی این سازمان در سیاست خاورمیانه‌ای ایران پاسخ دهد.

نظریه و روش پژوهش

در این نوشتار از چارچوب نظری واقع‌گرایی تدافعی استفاده کرده‌ایم. از این نظریه به‌عنوان ابزاری تحلیلی بهره می‌گیریم تا رفتار سازمان همکاری شانگهای به‌عنوان نهاد منطقه‌ای اوراسیایی نسبت به سیاست‌های خاورمیانه‌ای ایران را تحلیل کنیم. به بیان دقیق‌تر، واقع‌گرایی تدافعی چارچوب اصلی است و به ما کمک می‌کند محدودیت‌های نهادی سازمان و فاصلهٔ میان انتظارهای ایران و ظرفیت واقعی سازمان را برجسته کند. واقع‌گرایی تدافعی رابطهٔ میان آنارشی نظام بین‌الملل و رفتار بازیگران را تحلیل می‌کند و بر این اصل استوار است که هرج‌ومرج بین‌المللی را به‌طور نسبی می‌توان مدیریت کرد و امنیت مطلق نایاب است. ازاین‌رو دولت‌ها فقط در شرایطی که تهدیدی واقعی متوجه آن‌ها باشد، واکنش نشان می‌دهند و این واکنش بیشتر در قالب موازنه یا اقدام‌های بازدارنده شکل می‌گیرد (مشیرزاده ،۱۳۸۵:۱۳۳). نظریه‌پردازان برجستهٔ واقع‌گرایی تدافعی، از جمله جک اسنایدر و استفان والت[1]، بر جایگاه مفهومی «موازنهٔ تهدید» تأکید دارند. براساس این رویکرد، قدرت مطلق بازیگران دیگر

1. Jack Snuder and Stephen Walt

به‌تنهایی عامل تعیین‌کنندهٔ رفتار موازنه‌ای نیست؛ بلکه ادراک دولت‌ها از تهدید بالقوه و بالفعل، محور اصلی رفتار امنیتی است. دولت‌ها فقط در رویارویی با بازیگرانی که تهدید ملموس برای امنیت آن‌ها محسوب شوند، اقدام به موازنه می‌کنند و این تهدید به‌ضرورت با میزان قدرت مطلق آن بازیگر برابر نیست (Walt, 1985: 5-13; Walt, 1988: 281).

رابرت جرویس نیز استدلال می‌کند که دولت‌ها می‌توانند امنیت خود را بدون کاهش امنیت دیگران حفظ کنند و کاربست سیاست تدافعی به‌طور معمول بر سیاست تهاجمی برتری دارد، زیرا افزایش قابل توجه امنیت یک دولت در امنیت دولت‌های دیگر کاهش اندکی ایجاد می‌کند (Jervis, 1878: 178). اصول بنیادین واقع‌گرایی تدافعی را می‌توان بر پایهٔ مبانی واقع‌گرایی ساختاری چنین خلاصه کرد: دولت‌محوری، آنارشیک بودن ساختار نظام بین‌الملل، اصل خودیاری، اولویت امنیت و حفظ بقا، توجه به قدرت و توانمندی‌ها در تأمین امنیت و حفظ موقعیت دولت و گرایش دولت‌ها به حفظ موازنه در برابر توازن‌نداشتن قدرت. در این چارچوب، دولت‌ها واحدهای اصلی نظام بین‌الملل محسوب می‌شوند و تعامل آن‌ها ساختار نظام‌های سیاسی بین‌المللی را شکل می‌دهد. ساختار نظام بین‌الملل نیز بر مبنای اصل آنارشی شکل گرفته است و در چنین ساختاری، خودیاری به‌ضرورت به اصل عمل دولت‌ها تبدیل می‌شود. از این دیدگاه در رفتار دولت‌ها بقا و امنیت، جایگاهی محوری دارند، زیرا بقا پیش‌شرط تحقق دیگر هدف‌های دولت‌هاست و نگرانی نسبت به حفظ آن، رفتار واحدهای نظام بین‌الملل را شکل می‌دهد. افزون بر این، توازن‌نداشتن قدرت می‌تواند امنیت دولت‌ها را به خطر اندازد؛ ازاین‌رو حفظ موازنهٔ قدرت با تأمین امنیت و حفظ موقعیت دولت‌ها ارتباط پیدا می‌کند. واقع‌گرایی تدافعی برخلاف واقع‌گرایی تهاجمی، به‌دست‌آوردن بیشترین قدرت را هدف اصلی دولت‌ها نمی‌داند، بلکه بر این باور است که دولت‌ها در درجهٔ نخست در پی تضمین بقا، تأمین امنیت و حفظ موقعیت خود در نظام بین‌الملل هستند (Waltz, 1979: 91–132). این چارچوب نشان می‌دهد که رفتار دولت‌ها زیر تأثیر ادراک تهدید، توانمندی‌های نظامی، موقعیت جغرافیایی و نیت‌های راهبردی دیگر بازیگران شکل می‌گیرد و تمایل به کاربست سیاست تدافعی غالب است.

روش نوشتار قیاسی‌فرضیه‌ای است و توصیف و تحلیل بر سه محور اصلی متمرکز می‌شود: ۱. تحلیل رفتار سازمانی: بررسی اقدام‌ها و بیانیه‌های سازمان همکاری شانگهای برای

ارزیابی میزان هم‌سویی سازمان با نیازها و منافع امنیتی ایران در خاورمیانه؛ ۲. مقایسهٔ انتظارها و ظرفیت‌ها: تحلیل فاصلهٔ میان انتظارهای راهبردی ایران و قابلیت‌ها و تعهدهای واقعی سازمان، به‌ویژه در حوزهٔ امنیت و همکاری‌های منطقه‌ای؛ ۳. بررسی رابطهٔ ساختار نهادی و عملکرد سازمانی: تبیین اینکه چگونه ویژگی‌های نهادی و ساختاری سازمان همکاری شانگهای، مانند سرشت غیراتحادی و ناهمگنی منافع اعضا، بر عملکرد امنیتی و سیاست منطقه‌ای سازمان اثرگذار است.

تحلیل رفتار سازمانی سازمان همکاری شانگهای: ارزیابی هم‌سویی اقدام‌ها و بیانیه‌ها با منافع امنیتی ایران در خاورمیانه

برای پاسخ‌دادن به پرسش اصلی و ارزیابی فرضیهٔ نوشتار، ابتدا براساس چارچوب نظری واقع‌گرایی تدافعی، رفتار سازمان همکاری شانگهای در رویارویی با بحران‌های امنیتی خاورمیانه، به‌ویژه جنگ ۱۲ روزهٔ ایران و اسرائیل در ژوئن ۲۰۲۵ را تجزیه‌وتحلیل می‌کنیم. واقع‌گرایی تدافعی نشان می‌دهد که بازیگران بین‌المللی و نهادهای چندجانبه زمانی که با تهدیدهای نظامی روبه‌رو می‌شوند، ترجیح می‌دهند از تعهدهای امنیتی پرهزینه خودداری کنند و به مدیریت بحران و خویشتن‌داری نهادی متوسل شوند، مگر اینکه تهدید برای کل اعضا، مشترک، مستقیم و فوری باشد (Jervis, 1978; Walt, 1988).

براساس این تحلیل، رفتار سازمان همکاری شانگهای، با بی‌طرفی نهادی و اجتناب از تعهدهای پرهزینه، فقط هم‌سویی محدود با هدف‌های امنیتی ایران فراهم می‌کند و ظرفیت آن برای نقش‌داشتن بازدارنده یا هماهنگ‌کننده در سیاست‌های خاورمیانه‌ای محدود است (Iqbal and Bukhari, 2022: 779-780; Kato, 2025; Grajewski, 2023). چنین رویکردی، فاصلهٔ میان انتظارهای راهبردی ایران و ظرفیت‌های واقعی سازمان را روشن می‌کند و امکان تحلیل ساختاری و نهادی عوامل مؤثر بر این فاصله را ایجاد می‌کند.

در جنگ ۱۲ روزهٔ ایران و اسرائیل در ژوئن ۲۰۲۵، سازمان همکاری شانگهای بیانیهٔ رسمی صادر کرد که در آن حملهٔ اسرائیل به خاک ایران را «نقض اصول حقوق بین‌الملل، منشور سازمان ملل و حاکمیت ملی ایران» دانست و بر حل‌وفصل سیاسی بحران به‌وسیلهٔ دیپلماسی تأکید کرد. این بیانیه، ضمن محکومیت عملیات نظامی و ابراز نگرانی نسبت به بازتاب‌های منطقه‌ای، از تعهد مشخص امنیتی عملیاتی خودداری کرد و فقط به بیانیه‌های هنجاری و

فراخوان به خویشتن‌داری بسنده کرد (Statement of the SCO Regarding Military Strikes …, 2025). بیانیهٔ مستقل دیگری نیز از سوی سازمان همکاری شانگهای در پاسخ به حمله‌های ایالات متحد به تأسیسات هسته‌ای ایران در ۲۲ ژوئن ۲۰۲۵ منتشر شد که این اقدام‌ها را «نقض آشکار قوانین بین‌الملل و منشور سازمان ملل» توصیف کرد و خواستار «کاهش تنش» شد، اما بار دیگر، تعهد مشخصی برای حمایت امنیتی مستقیم از ایران ارائه نداد (Statement of the SCO Regarding Military Strikes …, 2025b).

پوشش بیانیه‌های رسمی سازمان همکاری شانگهای در جنگ ۱۲ روزه نشان می‌دهد که اعضای این سازمان حملهٔ نظامی اسرائیل به ایران را به‌عنوان نقض اصول حقوق بین‌الملل و منشور سازمان ملل محکوم کردند، اما در این بیانیه‌ها از ارائهٔ تعهد امنیتی مستقیم یا حمایت نظامی عملی از ایران امتناع کردند. سازمان ضمن ابراز نگرانی شدید نسبت به تشدید اوضاع در خاورمیانه، بر حل‌وفصل سیاسی، دیپلماتیک تأکید و از هرگونه ادبیات الزام‌آور خودداری کرد که نمایانگر رفتار تدافعی نهادی است. این نوع واکنش منطبق با منطق واقع‌گرایی تدافعی است؛ سازمان‌همکاری شانگهای به‌جای ورود مستقیم به درگیری و تعهد امنیتی پرهزینه که می‌تواند به درگیری‌های ثانویه یا تشدید بحران‌های منطقه‌ای منجر شود از خویشتن‌داری نهادی و بیانیه‌های هنجاری استفاده کرد. در این چارچوب، سازمان به مدیریت بحران و کاهش تنش و نه حمایت نظامی مستقیم تمایل دارد، رفتاری که با معمای امنیت سازگار است.

علت بعدی برای اثبات هم‌سویی این رویکرد با منطق واقع‌گرایی تدافعی این است که سازمان‌های چندجانبه در رویارویی با بحران‌هایی که تهدید فراگیر برای همهٔ اعضا نیست، اجتناب از تعهدهای امنیتی سخت و هزینه‌زا را ترجیح می‌دهند. همچنین برخی اعضا مانند هند در این بیانیه‌ها مشارکت نکردند یا موضع مستقل گرفتند که نشان‌دهندهٔ نبود اجماع کامل در درون سازمان همکاری شانگهای است و تأکید می‌کند که تهدید جنگ ۱۲ روزه به‌طور یکسان در همهٔ اعضا درک نشده است (India Opts Out of SCO Statement…,2025). این مسئله نشان‌دهندهٔ اختلاف منافع و برداشت تهدید در میان اعضا است؛ به‌ویژه برای کشورهایی که هم‌زمان با طرف‌های درگیر، روابط اقتصادی و دیپلماتیک دارند. از دیدگاه واقع‌گرایی تدافعی، این رفتار بازتاب‌دهندهٔ این واقعیت است که هیچ تهدیدی به‌طور یکنواخت و فوری برای همهٔ اعضا ادراک نمی‌شود؛ بنابراین توازن‌سازی فعال علیه طرف‌های مخالف (برای نمونه اسرائیل یا

آمریکا) شکل نمی‌گیرد و سازمان به نداشتن تعهد سخت تمایل دارد. (What will SCO membership…, 2021; Iran and the Shanghai …, 2022).

براین‌اساس سازمان همکاری شانگهای در نشست سال ۲۰۲۵ در تیانجین، مواضع هنجاری مشابهی در پیش گرفت، کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای، تجاوز نظامی اسرائیل و ایالات متحد علیه ایران در ژوئن ۲۰۲۵ را محکوم کرده و با تأکید بر لزوم حفاظت از تأسیسات هسته‌ای و تضمین ایمنی آن‌ها، بر حل‌وفصل مسالمت‌آمیز مسائل از راه دیپلماسی و گفت‌وگو تأکید کردند، اما همچنان از تعهد نظامی مستقیم پرهیز کردند (Tianjin Declaration of the Council…, 2025).

در همین زمینه و در جهت انتظارهای ایران از سازمان همکاری شانگهای، این کشور به‌عنوان یکی از اعضای دائمی سازمان، پس از جنگ ۱۲ روزه به‌صورت رسمی خواستار تشکیل سازوکارهای امنیتی عملی‌تر در چارچوب سازمان شد؛ از جمله پیشنهاد ایجاد «مجمع امنیت منطقه‌ای» با مشارکت دفاعی و اطلاعاتی اعضا. این درخواست بیانگر انتظارهای راهبردی ایران برای هم‌سویی امنیتی عملی‌تر با سازمان همکاری شانگهای است؛ اما مشاهدهٔ رفتار نهادی سازمان نشان می‌دهد که ظرفیت و اراده‌ای برای تعهدهای امنیتی پرهزینه و مستقیم در بحران‌های نظامی فراتر از بیانیه‌های هنجاری و محکومیت‌ها وجود ندارد(Iran Urges .Formation of Security…, 2025).

رفتار سازمان همکاری شانگهای در رویارویی با بحران‌های امنیتی خاورمیانه، به‌ویژه در جریان جنگ ۱۲ روزهٔ ایران و اسرائیل در ژوئن ۲۰۲۵، نشان‌دهندهٔ رویکرد هم‌سویی تدافعی کمینه با منافع امنیتی ایران است. واکنش‌های سازمان بیشتر در قالب بیانیه‌های هنجاری و محکومیت اقدام‌های نظامی، پدیدار و از ورود به تعهدهای عملی و حمایت نظامی مستقیم از ایران خودداری شده است. این الگو نه‌تنها بازتاب رویکردی محافظه‌کارانهٔ سازمان است، بلکه اختلاف منافع و برداشت‌های متفاوت اعضای سازمان نسبت به تهدیدهای منطقه‌ای نیز مانع شکل‌گیری اجماع امنیتی قوی و تعهدهای الزام‌آور شده است. به بیان دیگر، اعضای سازمان همکاری شانگهای ترجیح می‌دهند از کاربست مواضع پرهزینه یا اقدام‌های نظامی مستقیم که ممکن است ثبات سازمان یا منافع ملی خود را به خطر بیندازد، اجتناب کنند. بنابراین با وجود اینکه سازمان همکاری شانگهای در سطح بیانیه‌ها و اقدام‌های نمادین همکاری می‌کند، ظرفیت

و ارادهٔ لازم برای داشتن نقش متحد امنیتی عملی و بازدارنده برای ایران در خاورمیانه را ندارد. این یافته نشان می‌دهد که شکاف معناداری میان انتظارهای راهبردی ایران و عملکرد واقعی سازمان وجود دارد.

مقایسهٔ انتظارها و ظرفیت‌ها: تحلیل شکاف میان هدف‌های راهبردی ایران و عملکردهای واقعی سازمان در امنیت و همکاری‌های منطقه‌ای

سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران در چارچوب عضویت در سازمان همکاری شانگهای نشان‌دهندهٔ انتظارهای راهبردی مشخصی است (Grajewski, 2023). ایران با هدف رویارویی با فشارهای اقتصادی و سیاسی غرب، کاهش تحریم‌ها و تضمین امنیت ملی خود، به‌ویژه پس از جنگ ۱۲ روزه، انتظار دارد که این سازمان در حمایت از کشور در برابر تهدیدهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای نقش فعالی داشته باشد. تصور ایران این بود که با عضویت در سازمانی که به‌شکل آشکار و واقعی در مخالفت با شکل‌گیری نظام تک‌قطبی قرار دارد و چالش جدی برای هژمونی جهانی آمریکا محسوب می‌شود، امنیت خود را تضمین کند (حاجی یوسفی و الوند، ۱۳۸۷: ۱۸۲). به علاوه این انتظارها شامل حمایت از امنیت تأسیسات هسته‌ای، رویارویی با تجاوز نظامی اسرائیل و آمریکا، ارتقای همکاری‌های اقتصادی و ایجاد سازوکارهای نهادی کارآمد برای ثبات و امنیت منطقه‌ای نیز هست.

سید عباس عراقچی، وزیر امور خارجهٔ ایران در بیست‌وپنجمین نشست وزیران سازمان همکاری شانگهای به همراه دیگر وزیران خارجهٔ این سازمان با شی جین پینگ، رئیس‌جمهور چین دیدار کرد. او با اشاره به اینکه سازمان همکاری شانگهای در موقعیتی مناسب قرار دارد تا به‌عنوان ستون بنیادین نظم نوپدید چندقطبی جهانی نقش داشته باشد و با قاطعیت در برابر یک‌جانبه‌گرایی، جنگ‌طلبی و تلاش‌ها برای تضعیف حاکمیت کشورها بایستد، انتظارهای ایران را در قالب چهار پیشنهاد با هدف ارتقای عملکرد و جایگاه سازمان همکاری شانگهای ارائه داد: ۱. تشکیل سازوکار دائمی برای پایش، مستندسازی و هماهنگی پاسخ‌ها به تجاوز نظامی، اقدام‌های خراب‌کارانه، تروریسم دولتی و نقض حاکمیت ملی کشورهای عضو؛ ۲. ایجاد «مرکز مطالعات و رویارویی با تحریم‌های یک‌جانبه» با هدف تدوین راهبردهای عملیاتی برای رویارویی با تحریم‌های اقتصادی غیرقانونی و حفاظت از زنجیره‌های تأمین، سامانه‌های بانکی و مبادله‌های تجاری کشورهای عضو؛ ۳. تشکیل «مجمع امنیت منطقه‌ای شانگهای» با مشارکت

نهادهای دفاعی و اطلاعاتی کشورهای عضو به‌منظور بررسی تهدیدهای مشترک مانند تروریسم، افراط‌گرایی، جرائم سازمان‌یافته و تهدیدهای سایبری؛ ۴. تعمیق همگرایی رسانه‌ای و فرهنگی میان کشورهای عضو به‌عنوان ابزاری برای مقابله با جنگ ادراکی و روایت‌های یک‌سویه‌ای که بازوهای رسانه‌ای قدرت‌های سلطه‌گر ترویج می‌کنند (سخنرانی سید عباس عراقچی...، ۱۴۰۴).

غلامعلی خوشرو، سفیر و نمایندهٔ ایران در سازمان ملل می‌نویسد که ایران با درک درست از هدف‌های این سازمان از جمهوری خلق چین انتظار دارد که در جهت بازدارندگی و امنیت و ثبات در منطقهٔ خاورمیانه فعال‌تر شود. حملهٔ اسرائیل به ایران که با حمایت و همکاری آمریکا انجام شد، علاوه بر هدف‌های اعلام‌شده در پی گسترش نفوذ امنیتی و سیاسی آمریکا در منطقه با هدف ایجاد محدودیت برای تعدادی از اعضای مهم شانگهای بود. از دیدگاهی دیگر، این حمله صلح و امنیت را که یکی از ابعاد اساسی پیمان شانگهای است، هدف قرار داد. صلح به‌عنوان پیش‌شرط توسعه با ناامن‌سازی و تجاوز خدشه‌دار شد. ابتکار چین به‌عنوان رئیس کنونی می‌تواند اقدامی در جهت محکومیت تجاوز و جنگ‌طلبی و حفظ صلح و ثبات در منطقه باشد (خوشرو، ۱۴۰۴) .

همچنین مسعود پزشکیان، رئیس‌جمهور ایران در بیست‌وپنجمین نشست سران سازمان همکاری شانگهای در تیانجین[1] چین در راستای انتظارهای ایران از سازمان همکاری شانگهای پس از جنگ ۱۲ روزه علیه ایران در سخنرانی خود گفت جمهوری اسلامی ایران بر این باور است که سازمان همکاری شانگهای، به‌عنوان یکی از ارکان مهم چندقطبی‌سازی نظام بین‌الملل، باید در دو مسیر موازی برای ایجاد جهانی صلح‌آمیزتر و جهانی مهیاتر برای گسترش همکاری‌های اقتصادی گام‌های عملیاتی، مشخص و شفاف بردارد. به همین دلیل ایشان پیشنهادهایی ارائه کرد. از نگاه پزشکیان، در زمینهٔ صلح‌سازی ضروری است کمیته‌ای متشکل از وزیران خارجهٔ کشورهای عضو تشکیل شود و در مورد بحران‌های مختلفی که صلح و امنیت منطقه‌ای را تهدید می‌کند، ضمن تبادل نظر و مشورت، پیشنهادهای عملیاتی برای مدیریت بحران را تدوین و سازوکاری برای پیگیری آن ارائه کند. این کمیته باید قابلیت آن را داشته باشد که در بحران‌های مختلف، اعم از بحران‌های بالقوه و بالفعل، بلافاصله با درخواست

1. Tianjin

یکی از اعضا تشکیل جلسه دهد و به‌شکل رسمی به‌عنوان بازوی فکری و عملیاتی سازمان، به نقش‌داشتن مناسب بپردازد. به‌ویژه در زمانی که حاکمیت یکی از اعضا نقض می‌شود، این سازوکار باید بلافاصله واکنش نشان دهد و از مسیرهای مختلف در راستای حمایت از عضوی که حاکمیت آن نقض شده، بکوشد. افزون بر این، ایران از ابتکارهایی مانند ایجاد مراکز تخصصی رویارویی با تهدیدها و چالش‌های امنیتی، تأسیس مرکز مبارزه با قاچاق مواد مخدر، توسعهٔ سازوکارهای واکنش سریع در شرایط بحرانی، ایجاد مرکز مطالعات راهبردی و گسترش زبان‌های رسمی سازمان استقبال کرد (سازمان همکاری شانگهای در راستای ...، ۱۴۰۴).

از مهم‌ترین انتظارهای ایران از نشست تیانجین، این بود که از سوی این سازمان قدرتمند منطقه‌ای برای کاستن از فشارهای آمریکا و غرب از جمله فشار آن‌ها برای فعال‌کردن سازوکار «اسنپ بک»، رویکردی یک‌صدا و مؤثر در پیش بگیرد. چین و روسیه به‌عنوان دو عضو دائم شورای امنیت سازمان ملل، از اصلی‌ترین اعضای سازمان همکاری شانگهای هستند و همواره از نفوذ و اثرگذاری بسیار بالایی در مسائل و تحولات جهانی برخوردار بوده‌اند. از سوی دیگر، ایران به‌دلیل تحریم‌های غیرقانونی آمریکا، در شرایط سخت اقتصادی قرار دارد. بنابراین انتظار دیگر ایران از سازمان، تقویت همکاری‌های تجاری میان اعضای این سازمان و استفادهٔ بیشینه از ظرفیت‌های تجاری و اقتصادی و انرژی همهٔ کشورهای عضو است (گزارش انتظارهای...، ۱۴۰۴). اما مشکلاتی مانند نبود اعتماد میان کشورهای عضو در مورد انجام تعهدها ممکن است به چالش‌هایی در تضمین تعهد متقابل در سازمان منجر شود (حاجی یوسفی و شیرخانی، ۱۴۰۴: ۹۷). مجموع این عوامل مطرح‌شده نشان می‌دهد که این انتظارها تاحد زیادی در قالب هدف‌های دور از دسترس باقی می‌مانند و درعمل این انتظارها محقق نمی‌شوند، زیرا سازمان ظرفیت نهادی برای انجام تعهدهای بیشتر برای ایجاد امنیت ایران را ندارد. همین مسئله، امکان برآورده‌کردن انتظارهای ایران از سازمان را ناممکن یا دشوار می‌کند.

مورد دیگر اینکه اعضای سازمان همکاری شانگهای، ضمن مشارکت در چارچوب این سازمان، براساس منافع ملی و اولویت‌های متفاوت خود به گسترش همکاری‌های دوجانبه، چندجانبه و همه‌جانبه می‌پردازند. این وضعیت به‌ویژه پس از عضویت هند و پاکستان و گذار سازمان از الگوی «هدایت‌شده» به الگوی «فراگیر» برجسته‌تر شده است؛ به‌گونه‌ای که دیگر نمی‌توان رفتار اعضا را فقط تابع رویکرد مشترک چین و روسیه دانست، بلکه هریک از اعضا

در حوزه‌های مختلف، متناسب با منافع و محاسبه‌های خود، روابط مستقلی را دنبال می‌کنند. در چنین شرایطی، تفاوت منافع و رقابت‌های موجود میان اعضا، از جمله رقابت روسیه و چین برای نفوذ بیشتر در آسیای مرکزی و اختلاف‌های هند با چین و پاکستان، مانع شکل‌گیری هویت جمعی نیرومند در سازمان شده است (رئیسی‌نژاد و برنجی، ۱۴۰۱: ۱۲۲). بنابراین واقعیت‌های موجود در مورد سازمان همکاری شانگهای و توان اثرگذاری آن با انتظارهای ایران از آن فاصلهٔ معناداری دارد.

با تکیه بر مفروض‌های واقع‌گرایی تدافعی، سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران در چارچوب عضویت در سازمان همکاری شانگهای را می‌توان این‌گونه بازنویسی کرد: ایران با هدف کاهش تهدیدهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و تضمین امنیت ملی، انتظارهایی شامل حمایت عملی از تأسیسات هسته‌ای، رویارویی با تجاوز نظامی، تقویت همکاری‌های اقتصادی و ایجاد سازوکارهای نهادی برای ثبات منطقه‌ای دارد. بااین‌حال ظرفیت واقعی سازمان محدود است. بیانیه‌ها و مواضع رسمی بیشتر جنبهٔ نمادین و هنجاری دارند و اختلاف منافع و ملاحظه‌های اقتصادی و دیپلماتیک اعضا مانع شکل‌گیری اجماع امنیتی عملی می‌شود (Implications of Enhanced China–Russia…, 2025). با وجود اینکه نزدیکی جغرافیایی ایران و کشورهای منطقه، پیوندهایی را میان آن‌ها ایجاد کرده است، هم‌سویی و تعامل آنان دوره‌ای و کوتاه‌مدت بوده است (رشیدی و عسکری، ۱۴۰۴: ۹۷). از دیدگاه واقع‌گرایی تدافعی، فاصلهٔ میان انتظارهای ایران و توان عملیاتی سازمان طبیعی است؛ در نتیجه، سازمان تنها هم‌سویی امنیتی کمینه و تدافعی با ایران ارائه می‌دهد و توانایی داشتن نقش متحد امنیتی فعال و بازدارنده در خاورمیانه را ندارد.

جدول ۱ فاصلهٔ میان انتظارهای راهبردی ایران و پاسخ‌های واقعی سازمان همکاری شانگهای را نشان می‌دهد. تمرکز جدول بر حوزه‌های امنیتی، اقتصادی و دیپلماتیک است و نشان می‌دهد که چگونه محدودیت‌های عملیاتی و ملاحظه‌های داخلی اعضا، پاسخ سازمان را محدود و نمادین می‌کند، درحالی‌که ایران انتظارهای راهبردی و عملیاتی بیشتری دارد.

جدول ۱. فاصلهٔ میان انتظارهای راهبردی ایران و پاسخ‌های واقعی سازمان همکاری شانگهای

حوزه	انتظارهای راهبردی ایران	پاسخ و ظرفیت واقعی سازمان همکاری شانگهای
حمایت امنیتی و عملی	حفاظت از تأسیسات هسته‌ای ایران، رویارویی با تجاوز نظامی اسرائیل و آمریکا، داشتن نقش بازدارنده در خاورمیانه	بیانیه‌ها و مواضع هنجاری صادر شد. حمایت نظامی عملی از ایران رخ نداد. اختلاف‌های داخلی اعضا (چین، روسیه و هند) مانع اجماع امنیتی شد.
هم‌سویی اقتصادی و تجاری	تقویت همکاری‌های اقتصادی و تجاری چندجانبه میان اعضا، کاهش اثر تحریم‌های آمریکا، استفاده از ظرفیت‌های انرژی و زنجیرهٔ ارزش چین	اختلاف‌های اعضا و تمرکز بر روابط دوجانبه، زیرساخت‌های اقتصادی و تجاری ناقص، همکاری چندجانبهٔ اقتصادی هنوز شکل نگرفته است.
توان دیپلماتیک و اثرگذاری منطقه‌ای	رویارویی با فشارهای بین‌المللی، جلوگیری از فعال‌شدن سازوکار اسنپ بک، حمایت دیپلماتیک فعال از ایران در صحنهٔ بین‌المللی	واکنش‌ها محدود و محتاطانه است. نگرانی از تأثیر بر روابط با غرب و منافع ملی اعضا سبب محدودیت در حمایت‌های دیپلماتیک شده است.
ایجاد سازوکارهای نهادی برای ثبات منطقه‌ای	ایجاد سازوکارهای مؤثر برای همکاری امنیتی، مقابله با تروریسم و تهدیدهای فرامرزی، تضمین ثبات منطقه‌ای	سازوکارهای موجود بیشتر هنجاری و نمادین هستند. سازوکارهای عملی برای همکاری امنیتی محدود است. اجماع امنیتی برای اقدام‌های بازدارنده وجود ندارد.
پیشبرد سیاست‌های خاورمیانه‌ای ایران	استفاده از سازمان همکاری شانگهای به‌عنوان اهرم سیاست خارجی ایران، حمایت از مواضع تهران در منطقه	اعضا با همهٔ بازیگران منطقه‌ای روابط متوازن دارند. چین و روسیه بر ایران محدودیت‌هایی به‌کار می‌گیرند. حمایت سازمان از سیاست‌های خاورمیانه‌ای ایران کمینه است.
رویارویی با تحریم‌ها و فشارهای غرب	کاهش فشارهای اقتصادی و تحریم‌های آمریکا و اروپا، بهره‌گرفتن از ظرفیت تجاری و انرژی اعضا	اقدام‌های عملی محدود است. بیانه‌ها بیشتر هنجاری هستند و توان اقتصادی سازمان برای رویارویی با تحریم‌ها کافی نیست.

منبع: نویسندگان

تحلیل جدول نشان می‌دهد که سازمان همکاری شانگهای نتوانسته است انتظارهای ایران در حوزهٔ امنیتی، اقتصادی و دیپلماتیک را به‌طور کامل برآورده کند. فاصلهٔ میان انتظارها و ظرفیت‌های واقعی سازمان به معنای محدودیت در حمایت عملی و بازدارندگی در خاورمیانه است. این وضعیت ضرورت طراحی سیاست خارجی واقع‌بینانه و چندلایه برای ایران را برجسته می‌کند؛ به‌طوری که ضمن بهره‌برداری از فرصت‌های موجود در سازمان، برای پوشش کاستی‌ها و تهدیدهای احتمالی، راهبردهای مکمل با دیگر بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای دنبال شود. به بیان دیگر، عضویت در سازمان همکاری شانگهای به‌تنهایی توانایی تضمین امنیت و ثبات مورد انتظار ایران را ندارد و باید در چارچوب واقع‌گرایی تدافعی و مدیریت محدودیت‌ها تحلیل شود.

رابطهٔ ساختار نهادی و عملکرد سازمان همکاری شانگهای: تأثیر ویژگی‌های غیراتحادی و ناهمگنی منافع اعضا بر امنیت و سیاست منطقه‌ای ایران

سازمان همکاری شانگهای از دیدگاه ساختار نهادی، به‌روشنی در زمرهٔ نهادهای میان‌دولتی غیراتحادی و اجماع‌محور قرار می‌گیرد. بنابر منشور این سازمان که در ژوئن ۲۰۰۱ در نشست سران کشورهای عضو در سن‌پترزبورگ تصویب شد، هدف‌ها و ساختار این سازمان این‌ها هستند: ۱. تقویت اعتماد متقابل و حسن هم‌جواری و دوستی میان کشورهای عضو؛ ۲. گسترش همکاری‌های مؤثر در مسائل سیاسی، اقتصادی، تجاری، علوم و فناوری، فرهنگی، انرژی، حمل‌ونقل و... ؛ ۳. همکاری در زمینهٔ حفظ صلح، امنیت و ثبات در منطقه؛ ۴. همکاری در برقراری نظم بین‌المللی جدید در حوزهٔ سیاست و اقتصاد و ایجاد دموکراسی، عدالت و عقلانیت (Charter of the Shanghai Coopreration …, 2001).

کم‌وبیش اتفاق نظر وجود دارد که از زمان تأسیس سازمان همکاری شانگهای در سال ۲۰۰۱، تمرکز اصلی آن بر رسیدگی به مسائل امنیتی منطقه‌ای و مبارزه با تروریسم، جدایی‌طلبی قومی و افراط‌گرایی مذهبی بوده است (شرین کی وی،۱۴۰۲: ۱۹۹). براین‌اساس حوزهٔ امنیتی موافت‌نامهٔ رویارویی با تروریسم، تجزیه‌طلبی و افراط‌گرایی و موافقت‌نامهٔ ساختار منطقه‌ای مبارزه با تروریسم مهم‌ترین سندهای سازمان هستند (Kato, 2025). به بیان دیگر، مهم‌ترین پیامد امنیتی عضویت دائم ایران در این سازمان در پذیرش الزام‌های همکاری در

رویارویی با تروریسم، تجزیه‌طلبی و افراط‌گرایی پدیدار می‌شود. همچنین موافقت‌نامهٔ ساختار ضدتروریستی منطقه‌ای که در راستای اجرایی‌شدن موافت‌نامهٔ رویارویی با تروریسم، افراط‌گرایی و تجزیه‌طلبی در ۲۶ ماده تدوین شده است، فقط ساختار الزام‌آور و مهم‌ترین دستاورد این سازمان محسوب می‌شود. با نگاهی به این موافقت‌نامه و کارویژهٔ دوازده‌گانهٔ ضدتروریستی آن می‌توان دریافت که سازمان همکاری شانگهای به رویارویی با تهدیدهای نوین امنیتی محدود شده است؛ بنابراین همکاری امنیتی میان اعضا محدود بوده و محدود مانده است (شریعتی‌نیا،۱۴۰۱: ۴۱–۴۲).

این ویژگی نهادی بر عملکرد امنیتی سازمان تأثیر مستقیمی گذاشته است. عملکرد سازمان همکاری شانگهای در حوزهٔ امنیت بیشتر به همکاری‌های اطلاعاتی، تمرین‌های ضدتروریستی، هماهنگی‌های سیاسی و صدور بیانیه‌های هنجاری محدود می‌شود. حتی در شرایطی که یکی از اعضای سازمان با تهدیدهای امنیتی جدی روبه‌رو بوده است، واکنش نهادی سازمان بیشتر در سطح حمایت سیاسی و تأکید بر راه‌حل‌های دیپلماتیک باقی مانده است. شاهد این مدعا این است در دو بحران‌های اصلی سیاست خارجی روسیه در دوران پس از جنگ سرد، یعنی حملهٔ این کشور به گرجستان و جدایی بخشی از خاک آن و نیز بحران اوکراین و جدایی کریمه، سازمان از روسیه حمایتی نکرد (Zhao, 2019; Lilis, 2014). در دور جدید بحران اوکراین در سال ۲۰۲۲ نیز سازمان در تداوم همان شیوهٔ گذشته‌اش، ساکن ماند. همچنین سازمان همکاری شانگهای از مواضع چین در برابر تایوان و در اختلاف‌های دریای چین جنوبی حمایتی نکرد (شریعتی نیا،۱۴۰۱: ۴۳–۴۴). ماهیت غیراتحادی و نبود تعهد متقابل الزام‌آور، موجب شده است که سازمان همکاری شانگهای نتواند به یک چارچوب امنیتی مؤثر برای اعضایی مانند ایران تبدیل شود و انتظارهای امنیتی عملی تهران را برآورده کند (حاجی‌یوسفی و شیرخانی، ۱۴۰۴: ۹۶–۹۹).

یکی از مهم‌ترین عوامل محدودکننده در تحول سازمان همکاری شانگهای، وجود واگرایی میان اعضا در برداشت از نظام بین‌الملل، هدف‌های سازمان و اولویت‌های امنیتی است. تفاوت دیدگاه‌های چین و روسیه در مورد نقش و جهت‌گیری سازمان، در کنار اختلاف‌های دوجانبه میان اعضا، از جمله درگیری هند و پاکستان بر سر کشمیر، موجب شده است که تعمیق همکاری و شکل‌گیری همگرایی امنیتی در سازمان با محدودیت روبه‌رو شود. همچنین تفاوت‌های فرهنگی، دینی، سیاسی و ژئوپلیتیکی اعضا و وجود درگیری‌های مرزی و اختلاف

بر سر منابع آب، انسجام درونی سازمان را تضعیف کرده است. گسترش جغرافیایی سازمان نیز، به‌ویژه با عضویت هند و پاکستان، اگرچه دامنهٔ نفوذ آن را افزایش داده است، هم‌زمان بر پیچیدگی و ناهمگونی درونی آن افزوده است (قافله‌باشی، ۱۳۹۸: ۱۰۳–۱۰۴).

برای اینکه چندوجهی بودن سیاست خارجی کشورهای عضو بیشتر آشکار شود، باید به همکاری برخی اعضای سازمان همکاری شانگهای با ناتو اشاره کرد. بسیاری از این کشورها با سازمان ناتو همکاری نزدیک دارند. این همکاری‌ها در قالب برنامهٔ مشارکت برای صلح و در اختیار قراردادن پایگاه‌های نظامی بوده است. نمونه‌هایی از این نوع سیاست خارجی کشور در سیاست‌های چین و روسیه، به‌عنوان دو قدرت اصلی سازمان و دو کشور دارندهٔ حق وتو در شورای امنیت سازمان ملل متحد دیده می‌شود. برای نمونه، سیاست خارجی روسیه و چین در برابر پروندهٔ هسته‌ای ایران را نمی‌شود فقط براساس رویارویی با غرب یا حمایت بی‌قیدوشرط از تهران تبیین کرد؛ این دو کشور از یک‌سو با نگرانی‌های غرب در مورد گسترش قدرت هسته‌ای ایران، همراهی کرد و از سوی دیگر، با معرفی خود به‌عنوان حامی ایران، مواضعی مبهم و مصلحت‌اندیشانه در پیش گرفت. رویکرد مسکو و پکن در این پرونده بیش از اینکه ناشی از تعهد راهبردی به ایران باشد، تابع روابط آن‌ها با ایالات متحد و تلاش برای تأمین منافع منطقه‌ای و بین‌المللی خود بوده است؛ ازاین‌رو حمایت روسیه و چین از ایران، سرشتی تاکتیکی و محدود داشته و هم‌زمان با مخالفت آن‌ها با قدرتمندشدن ایران هسته‌ای همراه بوده است (بصیری و آئینه وند،۱۳۹۵: ۲۵).

برای ایران، پیامد این شرایط، شکل‌گرفتن شکافی پایدار میان انتظارهای راهبردی و ظرفیت واقعی سازمان است. ایران با عضویت در این سازمان انتظار دارد که این نهاد بتواند دست‌کم در برابر تهدیدهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای نوعی بازدارندگی سیاسی و امنیتی ایجاد کند و در شرایط فشار شدید بین‌المللی، از جمله تهدیدهای نظامی یا فشارهای حقوقی و تحریمی، نقش فعال‌تری داشته باشد. اما ساختار غیراتحادی سازمان و ناهمگونی منافع اعضا موجب می‌شود که این انتظارها در بهترین حالت به سطح حمایت‌های سیاسی، گفتمانی و مشروعیت‌بخش تقلیل یابد.

بسیاری از اعضای اصلی سازمان همکاری شانگهای تلاش می‌کنند روابط متوازن خود را با بازیگران رقیب ایران در خاورمیانه حفظ کنند و از تبدیل سازمان به ابزاری برای رویارویی مستقیم با آمریکا یا متحدان منطقه‌ای آن پرهیز کنند، برای نمونه، هند این سازمان را ابزاری

برای تقویت پیوندهای اقتصادی منطقه‌ای و ایجاد موازنه در برابر نفوذ چین می‌بیند، درحالی‌که ایران به‌دنبال بهره‌برداری از عضویت در آن برای کاهش فشار تحریم‌های غرب و تعمیق روابط با چین و روسیه است (شرین کی وی، ۱۴۰۵: ۱۹۵). این ملاحظه‌ها سبب می‌شود سازمان همکاری شانگهای، حتی در شرایط بحرانی، به واکنش‌هایی محتاطانه و غیرتقابلی بسنده کند. در مجموع، با تکیه بر مفروض‌های واقع‌گرایی تدافعی می‌توان نتیجه گرفت که تأثیر ویژگی‌های غیراتحادی ساختار سازمان همکاری شانگهای و ناهمگونی اعضای آن بر امنیت و سیاست منطقه‌ای ایران، ماهیتی محدودکننده دارد. این ویژگی‌ها سبب می‌شوند که سازمان به‌جای داشتن نقش متحد امنیتی فعال، به نهادی برای مدیریت کمینهٔ بحران، حمایت هنجاری و حفظ ثبات کلی منطقه‌ای تبدیل شود (Russia and Chnia`s Grand Strategy…, 2026).

جدول ۲ با هدف تحلیل ویژگی‌های نهادی و عملکرد امنیتی سازمان همکاری شانگهای و بررسی پیامدهای آن برای ایران طراحی شده است. در این جدول به ابعاد مختلف ساختار غیراتحادی، اجماع‌محور و ناهمگونی منافع اعضا توجه و تأثیر هریک بر ظرفیت سازمان در پاسخ به تهدیدهای امنیتی و تحقق انتظارهای راهبردی ایران مشخص شده است. این جدول به‌صورت نظام‌مند نشان می‌دهد که چگونه محدودیت‌های نهادی و اختلاف منافع اعضا، هم‌سویی امنیتی سازمان با ایران را به سطح حمایت‌های سیاسی و دیپلماسی نمادین تقلیل می‌دهد و نقش این سازمان در تأمین امنیت سخت را محدود می‌کند.

جدول ۲. ارتباط ساختار غیر اتحادی سازمان همکاری شانگهای با امنیت و سیاست منطقه‌ای ایران

بعد/ویژگی	توضیح ساختاری	تأثیر بر عملکرد امنیتی سازمان همکاری شانگهای	پیامد برای ایران	تحلیل از دیدگاه واقع‌گرایی تدافعی
غیر اتحادی بودن	نبود سازوکار دفاع جمعی و تعهدهای الزام‌آور	حمایت بیشتر سیاسی و دیپلماتیک	کاهش انتظار از بازدارندگی عملی، تقویت نقش نمادین	پرهیز اعضا از تعهدهای پرخطر
تمرکز بر تهدیدهای کم‌هزینه و منطقه‌ای	تمرکز اصلی بر تهدیدهای پیرامونی آسیای مرکزی	واکنش محدود به بحران‌های منطقه‌ای	ناتوانی در ارائهٔ تضمین امنیتی سخت	اجتناب اعضا از درگیری‌های پرهزینه

بعد/ویژگی	توضیح ساختاری	تأثیر بر عملکرد امنیتی سازمان همکاری شانگهای	پیامد برای ایران	تحلیل از دیدگاه واقع‌گرایی تدافعی
ناهمگونی منافع و اولویت‌ها	تفاوت هدف‌ها و روابط متفاوت اعضا با قدرت‌های خارجی	واکنش‌های غیرتقابلی و محتاطانه	محدودیت هم‌سویی با ایران	اختلاف منافع مانع اجماع
ماهیت هنجاری و اجماع‌محور	تصمیم‌گیری اجماعی‌و غیرالزام‌آور	سرعت و شدت پایین واکنش‌ها	تقویت موازنه‌سازی نرم	بازتاب عقلانیت تدافعی
فاصله میان انتظارها و ظرفیت‌ها	انتظارهای امنیتی ایران بیش از ظرفیت سازمان	حمایت عملی و امنیتی محدود	ضرورت بازنگری در انتظارهای امنیتی ایران	محدودیت در هم‌سویی کامل با ایران

منبع: نویسندگان

تحلیل ساختاری و عملکردی سازمان همکاری شانگهای نشان می‌دهد که ماهیت غیراتحادی، تمرکز بر تهدیدهای کم‌هزینه و منطقه‌ای، ناهمگونی منافع اعضا و تصمیم‌گیری اجماع‌محور، همه موجب محدودشدن توان عملیاتی امنیتی این سازمان شده‌اند.

نتیجه

این نوشتار با هدف تحلیل رویکرد سازمان همکاری شانگهای نسبت به سیاست‌های ایران در منطقهٔ خاورمیانه و ارزیابی فاصلهٔ میان انتظارهای راهبردی ایران و ظرفیت واقعی این سازمان انجام شد. یافته‌ها نشان می‌دهد اگرچه عضویت دائم ایران جایگاه سیاسی و نمادین آن را ارتقا داده است و ایران با آگاهی از محدودیت‌های ساختاری سازمان، از این عضویت برای بیشینه‌سازی جایگاه سیاسی و نمادین بهره گرفته است، ظرفیت عملیاتی و امنیتی سازمان برای پاسخ به تهدیدهای منطقه‌ای ایران محدود باقی مانده است. در همان حال، گفتمان رسمی ایران تصویری از سازمان ارائه کرده است که میان انتظارهای راهبردی و عملکرد واقعی آن فاصلهٔ معناداری ایجاد کرده است. این شکاف را می‌توان در سه محور ویژگی‌های نهادی سازمان، رفتار عملیاتی آن در بحران‌ها و ناهمگونی منافع اعضا تبیین کرد.

از نظر نهادی، ماهیت غیراتحادی و اجماع‌محور سازمان و تأکید منشور آن بر حاکمیت ملی، مداخله‌نکردن و پرهیز از تعهدهای الزام‌آور، ظرفیت امنیتی و بازدارندگی آن را محدود می‌کند. اعضا نیز ترجیح می‌دهند با کمترین هزینهٔ نظامی و سیاسی، امنیت و ثبات منطقه‌ای را حفظ کنند و از ورود به درگیری پرهزینه یا فرامنطقه‌ای اجتناب کنند. از نظر عملیاتی، رفتار سازمان در بحران‌ها، به‌ویژه جنگ ۱۲ روزهٔ ایران و اسرائیل در ژوئن ۲۰۲۵، نشان داد که واکنش آن بیشتر به محکومیت حمله‌ها، بیانیه‌های هنجاری، حمایت سیاسی و تأکید بر راه‌حل دیپلماتیک محدود می‌شود و حتی پس از جنگ نیز از اقدام‌های بازدارندهٔ عملی یا تعهد نظامی مستقیم خودداری می‌کند. بنابراین عملکرد سازمان با انتظار ایران برای حمایت امنیتی فعال و هم‌سویی تدافعی کامل فاصله دارد.

عامل سوم، ناهمگونی منافع، ادراک‌های تهدید و اولویت‌های اعضای اصلی است. چین، روسیه، هند و کشورهای آسیای مرکزی هدف‌های متفاوتی دارند. چین بیشتر بر منافع اقتصادی و انرژی، روسیه بر نقش منطقه‌ای و جهانی و کشورهای آسیای مرکزی بر بقا و توسعه تمرکز دارند. روابط چندوجهی برخی اعضا با ناتو و دیگر قدرت‌ها نیز مانع شکل‌گرفتن اجماع امنیتی قوی شده و سازمان را به‌جای متحد امنیتی فعال ایران، به ابزاری برای «موازنه‌سازی نرم» و مدیریت کمینهٔ بحران تبدیل کرده است.

در مجموع، عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای اگرچه جایگاه سیاسی و نمادین کشور را ارتقا داده است، نتوانسته است انتظارهای ایران برای هم‌سویی امنیتی عملی، رویارویی با تهدیدهای نظامی و ایجاد سازوکارهای امنیتی الزام‌آور را برآورده کند. حمایت سازمان بیشتر به بیانیه‌ها، محکومیت‌های هنجاری و هماهنگی‌های سیاسی محدود مانده است. از دیدگاه واقع‌گرایی تدافعی، این وضعیت ناشی از محدودیت‌های نهادی و اختلاف منافع و ادراک‌های امنیتی اعضا است و نشان می‌دهد که سازمان به‌ضرورت نمی‌تواند به متحد امنیتی فعال تبدیل شود؛ بنابراین هم‌سویی آن با ایران، تدافعی، کمینه و غیرالزام‌آور است. براین‌اساس یافته‌های پژوهش برای سیاست خارجی و امنیتی ایران سه پیامد اصلی دارد: نخست، بازنگری در انتظارهای از سازمان و سیاست «نگاه به شرق»، زیرا نمی‌توان بر آن به‌عنوان متحد امنیتی و بازدارنده در خاورمیانه حساب کرد؛ دوم، تمرکز بر ظرفیت دیپلماتیک و موازنه‌سازی نرم سازمان برای تقویت مشروعیت بین‌المللی و مدیریت بحران؛ سوم، توجه به ناهمگونی منافع و

ادراک‌های تهدید اعضا و محدودیت‌های نهادی سازمان در طراحی ابتکارهای امنیتی و همکاری‌های منطقه‌ای. سرانجام، هرگونه برنامه‌ریزی راهبردی ایران در چارچوب سازمان باید بر درکی واقع‌بینانه از این محدودیت‌ها و اولویت‌های متفاوت اعضا استوار باشد.

منابع

فارسی

بصیری، محمدعلی و حسن آئینه‌وند (۱۳۹۵)، «مقایسهٔ رویکرد روسیه، چین و آمریکا در قبال پرونده هسته‌ای ایران»، **پژوهشنامه ایرانی سیاست بین‌الملل**، دوره ۵، شماره۱، صص ۲۵-۵۵ ، (doi: 10.22067/jipr.v5i1.54431).

حاجی یوسفی، امیرمحمد و شمیمه شیرخانی (۱۴۰۴)، «سازمان همکاری شانگهای: فرصت‌ها و چالش‌ها»، **مطالعات اوراسیای مرکزی**، دوره ۱۸، شماره ۱، صص۸۵-۱۱۰، (doi:10.22059/jcep.2025.390354.450303).

حاجی یوسفی، امیرمحمد و مرضیه سادات الوند (۱۳۸۷)، «ایران و سازمان همکاری شانگهای: هژمونی و ضد هژمونی»، **پژوهش‌نامه علوم سیاسی**، دوره ۳، شماره ۲، صص ۱۹۴-۱۶۳، قابل دسترسی در:https://www.ipsajournal.ir/article_49.html ، (تاریخ دسترسی:۱۴۰۴/۱۰/۱۴).

خوشرو، غلامعلی (۱۴۰۴)، «انتظارهای تهران از شانگهای/ ضرورت مقابله سازمان با تحریم‌های یک‌جانبه علیه ایران»، **خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا)**، قابل دسترسی در:https://www.irna.ir/news (تاریخ دسترسی:۱۴۰۴/۱۰/۱۴).

رشیدی، جهانبخش و شهرام عسکری (۱۴۰۴)، «بررسی دلایل انطباق و هم‌سویی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با الگوی واقع‌گرایی با تأکید برمعمای امنیت»، **پژوهش‌نامه ایرانی روابط بین‌الملل**، دوره ۲، شماره ۸، صص ۱۱۲- ۸۶، (doi:10.71675/ijir.2025.1211684).

رئیسی‌نژاد، آرش و نسیم برنجی(۱۴۰۱)، «مدل منطقه‌گرایی سازمان همکاری شانگهای»، **مطالعات اوراسیای مرکزی**، دوره ۱۵، شماره ۱، صص۱۲۶-۱۰۱، (doi: 10.22059/jcep.2022.342405.450069).

سازمان شانگهای در راستای ایجاد جهانی صلح‌آمیزتر و نیز مهیاتر برای همکاری‌های اقتصادی گام بردارد (۱۴۰۴)، پایگاه اطلاع‌رسانی ریاست‌جمهوری، ۱۰شهریور، قابل دسترسی در: https://president.ir/fa/161351 ، (تاریخ دسترسی:۱۴۰۵/۰۵/۲۸).

سخنرانی سخنرانی سید عباس عراقچی وزیر امورخارجه جمهوری اسلامی ایران در نشست شورای وزیران امور خارجه سازمان همکاری شانگهای (۱۴۰۴)، **وزارت امور خارجه**، ۲۴ تیر، قابل دسترسی در: https://mfa.gov.ir/portal/newsview/771620، (تاریخ دسترسی: ۱۴۰۵/۰۵/۲۸).

سلیمی، جلال‌الدین، رضا جلالی، حسین علی‌فام، سید مرتضی حسنی (۱۴۰۱)، «بررسی سازمان همکاری شانگهای و تأثیر عضویت ایران»، **فصلنامه علوم سیاسی**، دوره ۳، شماره ۷، صص۱۰۷ –۱۲۷، (doi:10.31857/S032150750021972-1).

شریعتی‌نیا، محسن (۱۴۰۲)، «عضویت دائم ایران در سازمان همکاری شانگهای: پیامدهای امنیتی و اقتصادی»، **رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی**، دوره ۱۳، شماره ۳، صص۳۵–۵۶ . (doi:10.29252/piaj.2022.226421.1226)

شرین کی وی، رهانا (۱۴۰۵)، «هند و ایران: چشم‌انداز و چالش‌ها در سازمان همکاری شانگهای»، **مطالعات کشورها**، دوره ۴، شماره ۲، صص۲۲۷–۱۹۵.(doi: 10.22059/jcountst.2025.399341.1322).

عطایی، فرهاد و سمیه زنگنه (۱۳۹۹)، «تحول اولویت‌ها در سازمان همکاری شانگهای از زمان تأسیس تا سال ۲۰۱۹»، **مطالعات اوراسیای مرکزی**، دوره ۱۳، شماره ۱، صص۱۶۰–۱۴۳ . (doi:10.22059/jcep.2020.287851.449867)

قافله‌باشی، سید مجید (۱۳۹۸)، «رقابت و واگرایی در سازمان همکاری شانگهای؛ با تأکید بر اختلافات چین–روسیه و هند–پاکستان»، **فصلنامه علمی مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز**، دوره ۲۵، شماره ۱۰۵، صص۱۰۱–۱۳۲، قابل دسترسی در: https://ca.ipisjournals.ir/article_36192.html، (تاریخ دسترسی: ۱۴۰۵/۰۵/۲۸).

گزارش انتظارهای ایران از بیست‌وپنجمین نشست سازمان همکاری شانگهای (۱۴۰۴)، **رادیو بین‌المللی چین**، ۶شهریور ، قابل دسترسی در:https://www.khabarfoori.com/fa/tiny/news-3162288، (تاریخ دسترسی: ۱۴۰۴/۰۶/۰۷).

مشایخ، جواد (۱۴۰۳)، «ایران و سازمان همکاری شانگهای: همکاری‌های علم و فناوری در دوران پساجهانی‌گرایی فناوری، **مطالعات اوراسیای مرکزی**، دورهٔ ۱۷، شمارهٔ ۲، صص ۳۹۲-۴۳۲ (doi: 10.22059/jcep.2024.379492.450237).

مشیرزاده، حمیرا (۱۳۸۵)، **تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل**، تهران: انتشارات سمت.

English

Charter of the Shanghai Cooperation Organization (2001), **Shanghai Cooperation Organisation**, June 15, Available at: https://eng.sectsco.org/20010615/1625948.html (Accessed on:20/08/2025).

Gafarov, Odil (2024), "Reimagining the Shanghai Cooperation Organization: A Critical Look and New Horizons", **The University of World Economy and Diplomacy Institute for Advanced International Studies**, pp. 1-17, Available at: https://iais.uz/upload/outputnewfile/11-08 2024/Reimagining%20The%20Shanghai%20Cooperation%20Organization.pdf(Accessed on:11/01/2026).

Grajewski, Nicole Bayat (2023), "Iran and the SCO: The Quest for Legitimacy and Regime Preservation", **Middle East Policy**, Vol. 30, No. 2, pp. 38-61(doi:10.1111/mepo.12684).

Hao, Deng (2020), "The Shanghai Cooperation Organization and Global Governance in the New Era", **China International Studies**, Vol. 9, No. 4, pp. 49-173, Available at: http://www.ciisjournal.com/Admin/UploadFile/Issue/ wrgrk10m.pdf, (Accessed on: 11/07/2021).

Iqbal, Kurshid (2024), "Shanghai Cooperation Organization (SCO): A Catalyst for Regional Integration and Connectivity", **Journal of Social Sciences Review**, Vol. 4, No. 4, pp.131-139, (doi:10.54183/jssr.v4i4.433).

India Opts Out of SCO Statement on Israel-Iran Conflict (2025), **The Hans India**, June 14, Available at: https://www.thehansindia.com/news/international/india-opts-out-of-sco-statement-on-israel-iran-conflict-979744 (Accessed on: 15/02/2025).

Implications of Enhanced China–Russia Strategic Cooperation and the Expansion of the Shanghai Cooperation Organization (SCO) (2025), **Korea on Point**, December 22, Available at: https://koreaonpoint.org/articles/article_detail.php?idx=528 (Accessed on:10/9/2026).

Page Iran Urges Formation of Security Mechanism in Shanghai Cooperation Organization (2025), **Iran Front**, July 15, Available at: https://ifpnews.com/iran-urges-formation-of-security-mechanism-in-shanghai-cooperation-organization (Accessed on: 15/07/2025).

Iran and the Shanghai Cooperation Organization (2022), **Carnegie Endowment for International Peace**, November 16,Available at: https://carnegieendowment.org/sada/2022/11/iran-and-the-shanghai-cooperation-organization. (Accessed on:10/9/2026).

Jervis, Robert (1978), Cooperation Under the Security Dilemma, **World Politics**, Vol. 30, No. 2, pp. 167–214, (doi:10.2307/2009958).

Kato, Mihoko (2025), "Expansion of the Shanghai Cooperation Organization: A Platform for Regional Cooperation or a Tool for Power Projection?", **Journal of Contemporary East Asia Studies**, Vol. 14, No.2, pp. 142-160, (doi: 10.1080/24761028.2026.2658324).

Lillis, Joanna,(2014) Putin Fails to Win Ukraine Consensus at SCO Summit, **Eurasianet**, September 12, Available at: https://eurasianet.org/putin-fails-to-win-ukraine-consensus-at-sco-summit(Accsessed on: 4/10/2021)

Marochkin, Sergey and Yury Bezborodov (2022), **The Shanghai Cooperation Organization, Exploring New Horizons**, London**:** Routledge, (doi:10.4324/9781003170617).

Pervaiz Iqbal, Rana and Syed Mussawer Bukhari (2022), "Iran as a Permanent Member of SCO: Scope and Challenges", **Journal of Development and Social Sciences**, Vol. 3, No. 2, pp. 773-782, (doi.org/10.47205/jdss.2022 (3-II)70).

Russia and China's Grand Strategy (2026), **China Leadership Monitor**, Aguest 30, Available at: https://www.prcleader.org/post/russia-and-china-s-grand-strategy (Accessed on:10/9/2026).

Sheikh Mohammadi, Alireza and Sakineh Hashemi (2022), "Iran and the Emerging New World Order: A Strategic Realignment Toward the SCO and BRICS", **Journal of Iranian Review of Foreign Affairs**, Vol.13, No.1, pp.147-173 (doi: 10.22034/IRFA.2024.417861.1212).

Statement of the Shanghai Cooperation Organization Regarding Military Strikes on the Territory of the Islamic Republic of Iran, (2025) **Shanghai Cooperation Organisation**, June 14, Available at:https://eng.sectsco.org/20250614/1861649.html (Accessed on:14/05/2025).

Statement of the Shanghai Cooperation Organization Regarding the Military Strikes on the Territory of the Islamic Republic of Iran by the United States. (2025) **Shanghai Cooperation Organisation**, June 23, Available on: https://eng.sectsco.org/20250623/1874503.html (Accessed on:23/05/2025).

Statement of the Shanghai Cooperation Organization Regarding Military Strikes on the Territory of the Islamic Republic of Iran (2025) **Shanghai Cooperation Organisation**, June14, Availabe at: https://eng.sectsco.org/20250614/1861649.html(Accessed on:14/05/2025).

Tianjin Declaration of the Council of Heads of State of the Shanghai Cooperation Organization (2025) **Shanghai Cooperation Organisation**, September 1, Available at: https://chn.sectsco.org/20250901/1962287.html (Accessed on: 08/09/2026).

Walt, Stephen M (1985), "Alliance Formation and the Balance of World Power", **International Security**, Vol.9, No. 4, pp. 3-16, (doi: 10.2307/2538540).

Walt, Stephen (1988), "Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia", **International Organization**, Vol. 2, No. 42, pp. 140-157, Available at: https://www.jstor.org/stable/2706677 (Accsessed on:19/9/2025).

Waltz, K. N. (1979). Theory of international politics (Chapters 5–8), **Addison-Wesley**.

What will SCO membership mean for Iran? (2021), **Middel East Institiute**, September 28, Available at: https://mei.edu/publication/what-will-sco-membership-mean-iran/ (Accessed on:10/9/2026).

Zhao, Suisheng (2019), "China's Belt-Road Initiative as the Signature of President Xi Jinping: Diplomacy Easier Said than Done". **Journal of Contemporary China**, Vol. 29, No. 123, pp. 319 - 335. (doi:10.1080/10670564.2019.1645483).